

O ratnoj moznazici Dubrovačke Republike

Prema pričanju cara Porfirogeneta Dubrovnik je već u IX st. imao solidno organiziranu mornaricu. Međutim, tek od XI st. imamo sigurno dokumentirane vijesti o dubrovačkoj pomorskoj privredi i o kretanju dubrovačkih jedrenjaka od Livorna do Carigrada i po Jadranu. Razvojem dubrovačkog međunarodnog brodarstva i pomorske trgovine razvilo se i sve ono što je s tim u vezi, pa je tako već u XIII st. u Dubrovniku bio poznat pomorski zajam, a oko 1300. god. bila je čak normirana i najviša crta — mjera do koje su brodovi mogli krcati. Tada je organizirana i konzularna služba. Od tada se dubrovačko pomorstvo sve više usavršavalo, tako da je u XV i XVI st. Dubrovačka Republika bila veoma značajna svjetska pomorska država i brojem prekooceanskih jedrenjaka bila ravna Veneciji. Smatra se da su Dubrovčani po broju velikih jedrenjaka bili treći na svijetu. Tako razvijeno dubrovačko pomorstvo dalo je prvi zakon o pomorskom osigu-

ranju, najkarakterističniji tip slavenskog jedrenjaka — galijun, nekoliko značajnih naučnih radova iz kartografije, oceanografije, astronomije, brodogradnje itd. U XVI st. bilo je u Dubrovniku oko 5.000 pomoraca.

Kada je dubrovačko pomorstvo oslabilo, tada su mnogi dubrovački pomorci odlazili u pomorsku službu izvan domovine, naročito u Španjolsku. Jednu četvrtinu sastava španjolske »Nepobjedive armade« sačinjavali su brodovi izgrađeni na dubrovačkim brodogradilištima i opremljeni našom posadom. Dubrovčani su sudjelovali i u čuvenoj pomorskoj bici kod Lepanta.

U nekim decenijama XVII st. dubrovačko brodogradnje bilo je jače od mletačkog, pa je dubrovačka vlada imala, kao i prije, potpunu pomorsku orijentaciju.

Za nekoliko godina XVIII st. dubrovačko je brodogradnje bilo značajnije i brojnije od venecijanske mornarice. U XVIII i u početku XIX st. dubrovačka mornarica je izdržavala u preko 140 mjesta u evropskim i afričkim državama svoja konzularna predstavništva koja su obavljala pomorskoagencijske poslove i pazili da dubrovački kapetani sprovode politiku dubrovačke države.

Od 1797. do 1807. god. dubrovačka je mornarica bila najfunkcionalnija trgovačka mornarica u Sredozemnom moru i u jednom dijelu Atlantika. Godine 1803. Dubrovnik je imao 673 jedrenjaka.

Francuska okupacija Dubrovačke Republike prekinula je tisućgodišnju čvrstu nit dubrovačkog pomorskog života pa time uništila i značaj Dubrovnika kao svjetske pomorske države. Tako su nekako naglo Holandanci Mediterana, kako su Dubrovčane nazivali stranci, sišli s međunarodnog pomorskotrgovačkog poprišta, ostavivši neizbrisive tragove u svjetskoj pomorskoj historiji.

O našim domaćim ratnim mornaricama iz prošlosti ne znamo baš mnogo, a vijesti koje su nam poznate općenito pričaju o našim starim ratnim brodovima. Iako o tome imamo podataka u svim našim primorskim arhivima, a mnogi se detalji o našim ratnim mornaricama i o ratnim brodovima nalaze i u tuđim arhivskim spisima, ipak do danas nije obrađen historijski razvoj naših ratnih ili naoružanih brodova i tipova ratnih ili naoružanih plovnih jedinica.

Iako se Dubrovačka Republika uglavnom držala neutralno skoro u svim ratnim prilikama, ipak je Dubrovnik u svojoj povijesti zabilježio mnogo pomorskoratnih akcija koje su samostalno poduzimali dubrovački brodovi ili su bili saveznici tuđih ratnih mornarica.

Tokom XIV stoljeća, u ratu između Genove i Mletačke Republike, kada su započeli pomorskoratni okršaji u Jadranskom moru, Dubrovčani su (tada pod pokroviteljstvom ugarsko-hrvatskog kraljevstva) prema ugovoru s Genovom učestvovali na strani Genovljana. Zapovjednik dubrovačke ratne flotile bio je admiral (general mora) Mato Đorđić. To je bez sumnje naš najtalentiraniji pomorski vojskovođa u XIV stoljeću. Genovljani su našeg admirala Đorđića odlikovali dodijelivši mu genovljsko plemstvo i pravo da u svoj grb može umetnuti državni genovljski grb. Ali i poslije toga rata admiral M. Đorđić se posebno istakao u pomorskim ratovima protiv gusara.

Nadalje, 1484. godine dubrovački ratni brodovi, sastavljeni od jedne galije i pet ratnih brigantina, a pod zapovjedništvom kapetana Andrije Cnijevića, poduzimaju uspješne akcije protiv malteških gusarskih brodova. U tim pomorskim okršajima Dubrovčani su zarobili dvije malteške fuste.

Početak juna 1526. godine sjevero-afrički gusarski brodovi počehše nemilice harati i pljačkati našu istočnu jadransku obalu. Zbog zaštite obalnog pojasa, otoka i trgovačkih brodova Dubrovačka Republika dobro naoruža i opremi posebnu ratnu flotu od deset velikih brodova, dvije galije, nekoliko fusta i osamnaest brigantina. Stjepan Zamanja bio je vrhovni zapovjednik te dubrovačke ratne flote. U to vrijeme često neprijateljski gusarski brodovi napadaju i pljačkaju naše primorsko stanovništvo i slabo naoružane trgovačke brodove. Od 1525. do 1532. godine na brodogradilištima Dubrovačke Republike bilo je izgrađeno i porinuto u more preko šest velikih i skupocenih ratnih galija. Godine 1527. jedna je dubrovačka galija koštala 12.000 zlatnih dukata.

O učestvovanju dubrovačkih brodova i dubrovačkih pomoraca u službi španjolske ratne mornarice u XVI i u XVII stoljeću, ilustracije radi, dovoljno je spomenuti da su Dubrovčani svojim brodovima učestvovali u slotama Karla V (1532, 1535), Filipa II i Filipa III, a da su se u španjolskoj »Nepobjedivoj armadi« nalazila ukupno 33 dubrovačka broda, izgrađena i opremljena na našim brodogradilištima i sa našom posadom. U španjolskoj mornarici osobito su se istakli dubrovački admirali i zapovjednici brodova i flotila: Ohmućevići, Vice Bune, Mažibradići, Martolosići, Tasovčiči, Radulovići, Ivanovići, Buresići, Mrnare i drugi.

I u XVIII stoljeću Dubrovačka Republika je imala dosta neprilika zbog čestih gusarskih uznemiravanja i nemilosrdnog pljačkanja dubrovačkih podanika i trgovačkih brodova, pa je dubrovačka vlada poduzimala potrebne mjere da bi zaštitila živote i imovinu svojih građana. Već u početku XVII stoljeća, a posebno od 1614. do 1619. godine, dubrovački Senat naređuje nadzornicima arsenalu da nabave četiri »duge barke« i izdaju posebno oružje za bolje naoružavanje svojih ratnih brodova. Osim toga modernizira se mornarica pa se stari dotrajali ratni brodovi uništavaju, a grade se suvremeniji. Tako se 1619. uništila trimera zvana »bastarda«, a u isto vrijeme pripremila se odlična građa za gradnju novog ratnog broda, koji je sljedeće godine porinut, a to je bila birema od 14 klupa.

Uza sve mjere predostrožnosti i poduzete akcije Dubrovačka Republika nije imala snažnu ratnu flotu pa je opasnost od gusara bila velika. Radi bolje obrane od gusara vlada je naređivala da se trgovački brodovi bolje naoružavaju i da

plove u zajedničkom sastavu (tako zvana konzerva). Oružje i drugu ratnu opremu dubrovački su kapetani nabavljali u dubrovačkom arsenalu.

Zbog ozbiljne situacije dubrovački Senat bio je primoran 1624. godine izdati uredbu o gradskoj miliciji. Uz to su formirani vanredni odredi od 30 vojnika koji su bili sastavni dio brodske posade dubrovačkog ratnog broda tipa ormanica. Pretpostavljamo da je to bila mornarička pješadija, neka vrsta komandosa jer su tada harali gusari s mora i hajduci s kopna. Čitav taj sastav, zapovjednik ormanice i ostala brodska posada stavljeni su pod zajedničko zapovjedništvo nadzornika svih straža.

Dvadeset godina kasnije, 1645, opremljena je dubrovačka ratna flota u ovom sastavu: dvije ormanice, pulaka, dvije filjuge i nekoliko dobro naoružanih manjih brodova. Zapovjednik te flotile bio je Stjepan Gundulić. Slično je bilo i 1660. godine kada je dubrovački Senat donio odluku da se formira posebna ratna flota za protjerivanje gusara iz dubrovačkih teritorijalnih voda. Na čelo te flote bio je postavljen kapetan M. Mažibradić koji je za te oružane pothvate dobio posebna uputstva. Ali se situacija nije izmijenila ni poslije toga pa je Senat opet 1662. godine formirao flotilu koja je djelovala i na kopnu i na moru, dakle opet je u sastavu bila mornarička pješadija. Na kopnu su imali nekoliko okršaja s hajducima koji su nemilice pljačkali mirno dubrovačko stanovništvo. Tadašnja dubrovačka ratna flota bila je ovako sastavljena: dva brigantina, filjuga, »duga barka« i još neke manje jedinice. Ta je flotila uspješno operirala oko Lopuda, Šipana, Jakljana, Olipe i pazila je na morske prolaze Mali i Veliki Vratnik. I u sljedećim decenijama dubrovačka vlada dobro naoružava nekoliko ratnih brodova jer se nemirne prilike u dubrovačkim vodama nijesu promijenile. Godine 1675. dubrovačka vlada naoružane brodove šalje u Cavtat, Župu Dubrovačku, Lopud, Šipani i u Slano. To su bili uglavnom manji brodovi tipa filjuge i »cimbe«. Sastav te posebno opremljene flotile brojio je više od jedanaest plovnih jedinica. U isto vrijeme bolje se naoružavaju dubrovački trgovački brodovi koji u dubrovačkom državnom arsenalu unajmljuju topove i drugo oružje, a kupuju barut i olovo.

Mediteranske i opće ratne prilike u svijetu imale su utjecaja i u dubrovačkom kraju pa je i u ovoj našoj pomorskoj državi vladala ratna psihoza i prijetila je opasnost od neprijateljskih napadaja na dubrovačku državu. Zbog toga dubrovačka vlada gradi nekoliko novih ratnih brodova (tri brigantina, biremu), bolje naoružava sve pomorske tvrđave i vrši stalni nadzor o kretanju brodova. Potkraj XVII stoljeća dubrovački Senat imenuje kapetana Ivana Bašicu zapovjednikom posebne ratne flotile, a u početku XVIII stoljeća dubrovački admirali bili su kapetani Petar Ohmućević i Matko Ivelja Ohmućević.

XVIII stoljeće bilo je dosta mirnije nego XVII stoljeće.

Usprkos takvih neprilika i stvarnih potreba Dubrovačka Republika nikad nije imala stalnu veliku ratnu mornaricu. Obično je imala 3—4 ratna broda srednje veličine i nekoliko manjih brodova. U toku XV, XVI, XVII i XVIII stoljeća Dubrovačka Republika je imala odjednom najviše do deset ratnih brodova različitih tipova koji su bili stacionirani u Dubrovniku i u Malom Stonu. To su bili uglavnom sljedeći tipovi brodova: velika galija, galija, galija »bastarda«, »piata«, fusta, galijica, mala i velika fregata, fregata »gaeta«, brigantina, ormanica, filjuga, duga barka itd.

U Dubrovniku nije bila razvijena brodograđevna djelatnost za gradnju ratnih brodova, a na dubrovačkim brodogradilištima nije bilo visokokvalificiranih majstora za gradnju galija, galijica i drugih ratnih jedinica. Iako su dubrovački brodograditelji bili poznati u pomorskom svijetu kao najbolji graditelji galijuna i u Sredozemnom moru veoma cijenjeni kao graditelji velikih trgovačkih jedrenjaka, vlada Dubrovačke Republike bila je primorana, bar ponekad, tražiti u inozemstvu visokokvalificirane brodograditelje za gradnju galija i galijica. U odabiranju brodograditelja za gradnju ratnih brodova dubrovačka vlada je bila veoma oprezna pa ti nijesu dolazili iz Venecije ili iz mjesta koja je Venecija držala pod svojom kontrolom. Tako je 10. februara 1601. godine dubrovački Senat zamolio svoga diplomata Vicu Bunu da im iz Napulja uputi jednog dobrog brodograditelja za gradnju galijice, koja im je tada bila potrebna — kako su u svom traženju naveli — za pojačanje obalne stražarsko-obrambene službe.

Najobičniji tip dubrovačkog ratnog broda bila je galijica. Na osnovu arhivskih istraživanja i literature došao sam do rezultata da se moglo prići i izradj modela dubrovačke ratne galijice iz XVII stoljeća.

Prelistavajući neke leksikone, enciklopedije, rječnike i ostalu pomorsku literaturu, naišao sam na podatke i o galijici, ali autori se ne podudaraju u opisu opreme i izgleda tog tipa ratnog broda.

Pantero Pantera kaže da je galijica nešto malo veća od brigantina, ali je skoro istih forma. A. Furetierre opisuje galijicu koja ima samo jedan jarbol, zatim 15 ili 20 klupa na kojima su sjedili veslači »galijoti«, a bila je naoružana sa dvije ili tri pedrijere. Pedrijera je vrsta broskog topa s otvorenom barutom komorom gdje se umetao »maškul« — metalna kutija koja se nabijala barutom, a zatim na topu zatvarala jakim metalnim klinom. Topovska cijev se punila kamenim i željeznim »škalgama« i kamenim kuglama pa je po tome top i dobio ime.

Prema Saverieniu galijica je mala galija, ima jedan jarbol sa 16 ili najviše 20 klupa sa svake strane za po jednog veslača. Veslači su u slučaju potrebe i vojnici jer su naoružani, pa kada je potrebno napadaju ili se brane. Galijica je veoma laka, pa je obično naoružana sa dvije pedrijere. Duga je preko 50 stopa, visina pojedine statve joj je 7 stopa, širina u sredini 12, a visina 5,8 stopa.

Diderot i D'Alembert donose opširniji opis galijice. To je brod na vesla, a služi se i jedrom. Ima jedan jarbol i 16 do 20 klupa sa svake strane za veslače koji su ujedno mornari i vojnici. Naoružana je sa dvije ili tri pedrijere.

Što se tiče forme galijica se ne razlikuje od galije, samo je manja. Manje galijice imaju 15 (neke još manje, ali rijetko samo deset) a veće ne prelaze 23 klupe za veslače. Imaju samo jednu palubu i veoma su brze.

Bonnefoux tvrdi za galijicu da je mala galija ili velika filjuga koje su upotrebljavali gusari na sjevero-afričkim obalama u Sredozemnom moru i zato se zvale »galientes barbaresques«, dok su Nizozemci imali posebnu vrstu trgovačkih galijica.

Antonie Jal kaže da se galijice, što se tiče forme, ne razlikuju od galija, osim što su manje. On veli da manje galijice imaju 17, a najveće ne više od 23 klupe za veslače. Svaka nosi jedan jarbol (glavni), a neke mogu imati i mali prednji jarbol. Imaju samo jednu palubu i veoma su brze i okretne. Slične, ali i nepotpune podatke našao sam i kod drugih autora pomorsko-historijskih djela.

Ardelio della Bella u svom Talijansko-latinsko-hrvatskom rječniku talijanski naziv galeotta tumači kao vrstu broda na vesla, a Joakin Stulli u svom poznatom rječniku terminološki preciznije i jasnije kaže da je to deminutiv od galije, pa označava ovaj tip broda hrvatskim izrazom galijica, korabljica, sukorabljica. Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika (Budmani, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1891) registrirao je termin galijica bez tumačenja.

Za oznaku ovog tipa ratnog broda služim se našim odmaćenim terminom galijica (francuski: galeote; španjolski: galeota; talijanski: galeotta; latinski: galeottus).

U sastavu svoje skromne ratne mornarice Dubrovačka Republika je obično imala po dvije a ponekad tri galijice. Taj tip broda imali su i ostali naši pomorski centri uzduž istočnojadranske obale: Kotorani, Omišani, Senjani i drugi.

Dubrovačka galijica XVI i XVII stoljeća bila je duga, niska i uzana, lijepih vitkih oblika, pokretala se obično sa oko 30 vesala, a često i jedrom, razapetim na samo jednom

jarbolu. Naoružana je bila najviše sa šest pedrijera. Krma joj je bila uzdignutija od pramca. Za trideset veslača bilo je izgrađeno po 15 klupa na jednoj i na drugoj strani galijice (sa stopalnicama i uporicama). Vesla za svoje galije i galijice Dubrovčani su ponekad uvozili iz Hrvatskog primorja ili iz Napulja. Međutim, pored brodograditelja u Dubrovniku su u XV, XVI i u XVII stoljeću djelovali posebni majstori veslari, kao državni službenici, a radionica im je bila smještena u Velikom arsenalu.

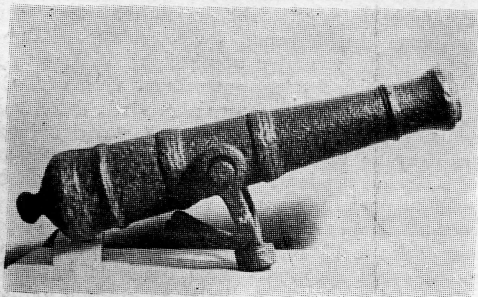
Za izgradnju dubrovačkih ratnih brodova upotrebljavalo se drvo od brijestovine, hrastovine (dubovine), jelovine, ariša, borovine i čempresovine. U XVI i u XVII stoljeću Dubrovčani su nabavljali drvo za potrebe svoje ratne mornarice ponajviše sa teritorije Dubrovačke Republike, osobito sa Šipana, Mljeta i iz okolice Stona, a uvozili su ga iz Labina, Senja, Budve i Neretve. Drvo se dovozilo u gradsku luku, gdje je neko vrijeme odležalo u moru, a onda bi ga sušili i pripremali za brodogradnju. U gradnji ratnih brodova učestvovali su mnogobrojni majstori i radnici. Za XVI i za XVII stoljeće utvrdio sam da su uglavnom radili: drvodjelci, »kalafati« — šuperači, konopari, veslari, kovači, limari, bravari, bačvari, ličilci (oni su »premazivali« galijicu), slikari (pojedini je slikar »ukrašavao« ili »bojio« krmu galije ili galijice), rezbari (drvorezbari), mastioci, klesari (pripremali topovske kamene kugle), oputari, lojari (pripremali su loj za podmazivanje salince kod porinuća i kod izvlačenja broda; osim loja upotrebljavali su i »murgu« od maslinova ulja), vojnici, nosači, nekvalificirani radnici, krojači (za jedra i šatore), nadglednici (admiral arsenala i čuvari) bombardijeri itd.

Dubrovačka galijica je obično imala jedan jarbol sa latinskim jedrom (trouglastim). Jarbol je bio usađen kroz palubu do dna galijice, a bio je utvrđen na kobilici broda. Lantina — oblica, na kojoj bi se pričvrstilo jedro, bila je napravljena iz dva komada drvenih oblica. Jarbol je bio pričvršćen priponama, koje su se pritezale koloturonicima. Zapone i oglavi također su bili na koloturniku.

Zapovjednici dubrovačkih galijica imali su naziv kapetan, a ostali članovi brodske posade vršili su službu broskog pisara, kormilara, komandira veslača, nadglednika veslača, podoficira na pramcu kod sidara i topa, mornara, bombardijera — topnika (ukupno oko deset), a veslača je bilo prema broju vesala.

U Dubrovniku je bila velika čast biti zapovjednik — kapetan galijice (ili kojeg drugog ratnog — državnog broda) jer je tu dužnost vršila osoba visokih moralnih, stručnih i političkih kvaliteta. Po rangu drugi je bio brodski pisar (mnogi su ga zvali sekretar broda), lice posebnog povjerenja dubrovačke vlade. Nadalje, po starješinstvu dolazio je najstariji kormilar — vođa palube. Kad nije bio za kormilom obavljao je posao starijih i iskusnijih mornara. Bombardijeri (artiljerici — topnici) brinuli su se oko brodske artiljerije, tj. oko opreme, snabdijevanja, održavanja i rukovanja broskim vatrenim oružjem. Iza njih su po rangu dolazili mornari i, kao posljednji, veslači (plaćenici ili kažnjenici).

Posada jednog drugog tipa dubrovačkog ratnog broda — fregate u XVI stoljeću sastojala se od kapetana, broskog pisara, patruna, kormilara, bombardijera, mornara i veslača — slobodnjaka. Sve te službe su nam već poznate, osim patruna koji se brinuo oko uzdržavanja broda, a bilo mu je povjereno brodsko skladište i nadgledanje rada mornara. U početku XVII stoljeća na dubrovačkoj »maloj fregati« brodska posada sastojala se ovako: kapetan, komit, kormilar, bombardijeri, mornari i veslači. Komit je bio podoficir koji je nadgledao veslače, a veslači su ga zvali »naš čovjek«, otuda naziv »nostromom« za vođu palube. Na toj maloj fregati se spominju veslači koji su zbog dugova bili prisiljeni voziti ili su ih kao skitnice uzeli za veslače (galijote) a te su zvali »bonavolje«. Brodska posada na dubrovačkoj »oružanoj galiji« bila je u sastavu: kapetan, komit, brodski pisar, oficir na pramcu, pisarčić, potkomit, komandir straže, komandir veslača, kormilari, bombardijeri, brodski drvodjelac, mornari, poslužitelj komita, djetić i veslači. Pisarčić je u stvari bio ekonom na brodu jer se brinuo oko nabave i raspoređivanja obroka hrane. Brodski pisar je osim administrativnih poslova bio i glavni zapovjednikov savjetnik. Potkomit je po sposobnosti i službi kao i komit, ali mu je podređen. Djetić je na galiji uglavnom posluživao hranom posadu i veslače.

Brodski topić sa dubrovačkih jedrenjaka iz XVIII st.

Kao i u drugim pomorskim državama i u našim primorskim komunama, tako i u Dubrovačkoj Republici redovni su sudovi osuđivali prestupnike kaznom veslanja na galiji. Dapače, dubrovačke vlasti su to dosta prakticirale jer im je to bio najlakši način da dođu do besplatne radne snage na državnim brodovima. Kazne su izracali knez i vijećnici, suci kriminala, kapetani, kneževi knežija i sanitarne vlasti. Svaki je dubrovački ratni državni brod vodio knjigu osuđenika — veslača na galijici ili galiji, a brodski pisar je vodio evidenciju o visini kazne i bilježio utrošak dvopeka koji je dobivao veslač. Veslači — galijoti su se regrutirali sa čitavog teritorija Dubrovačke Republike, iz Konavala, sa Šipana, iz Čajkoviće, Orašca, Šumeta, Petrova Sela, Bosanke, Slanoga, Stona, Komolca, Gruža, s Mljeta, iz Osojnika, Majkova, Podimoča, Župe Dubrovačke, Rožata, Dragljana itd. Vremenske kazne u XVII stoljeću kretale su se od sedam pa do 180 dana za pojedine prestupnike. Teži prestupnici veslali su okovani željezom na nogama. Veslači su bili radnici, seljaci i zanatlije (kovači, drvodjelci, ali je najviše bilo mesara). Veslači — galijoti na dubrovačkim galijama ili galijicama i drugim vrstama državnih brodova na vesla bili su obično lakši kažnjenici, dok su teške prestupnike čija prisutnost nije bila poželjna u Dubrovniku upućivali na tuđe (malteške, genovljanske, papinske) galije.

Veslači su osim veslanja morali prati i čistiti brod, krca- li su i iskrćavali teret i brodsku opremu. Život im je bio veoma težak, naročito okovanim veslačima. Atmosferske nepogode još više su im zagorčavale život.

Poznata su zlostavljanja veslača — galijota na tuđim galijama, ali nijesam naišao na podatak da su veslači na dubrovačkim galijama ili galijicama ili drugim ratnim brodovima bili podvrgnuti okrutnim nečovječnim postupcima.

Dubrovačke državne galijice su služile i za kurirsku službu, a katkada i za prijevoz diplomatskih predstavnika i viših državnih službenika. Inače, galijice su prevozile robu za račun države. Kao operativni brodovi galijice su vrlo dobro služile u pomorskoratnim akcijama protiv gusarskih brodova.

U Dubrovniku je bilo galijica sa 10, 15, 20 ili 22 klupe, a prema tome 20, 30, 40 ili 44 veslača.

Dubrovački državni brodovi smješteni su se u Velikom i Malom arsenalu u staroj gradskoj luci gdje se pohranjivala njihova oprema i naoružanje. Međutim, jedan dio opreme tih brodova (vesla, blokovi, koloturi, koloturnici, konopi, sidra i slično) ponekad se pohranjivalo u skladištu čuvara lučkog lanca. Galijice su se zaštićivale i bojile paklinom, smolom, lojem i katranom pa su bile crne i tamno-smeđe boje.

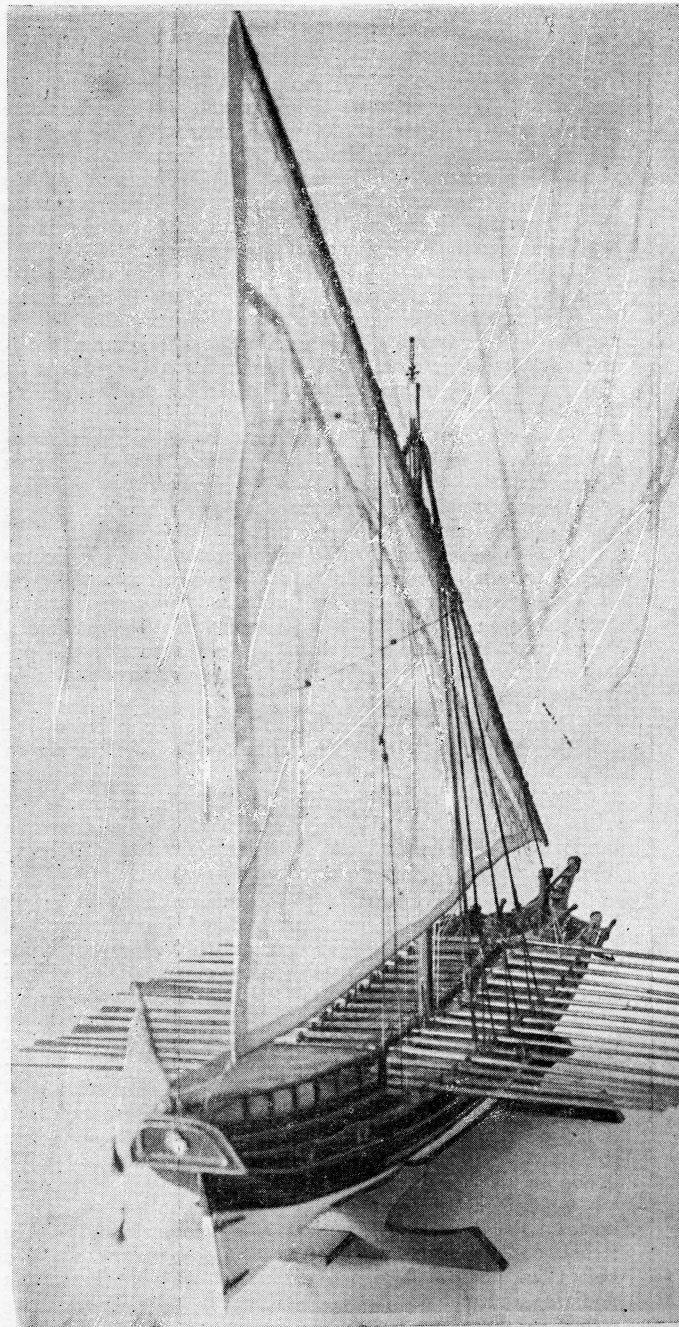
Pored državne zastave Dubrovačke Republike dubrovački ratni brodovi isticali su i posebnu zastavu bijele boje s državnim grbom u sredini koju su isticali kada bi kao zapovjednik broda bio imenovan neki veći državni službenik i senator ili kad bi brod prevezio dubrovačke diplomatske predstavnike. Posebnu bijelu tkaninu za izradu zastava Dubrovčani su uvozili iz Venecije. Lik sv. Vlaha i državni grb izrađivali su dubrovački slikari, a rese oko zastave dubrovačke koludrice.

Na osnovu arhivskih podataka doznali smo kako su Dubrovčani svoje brodove ukrašavali (krmeni dio i pramac). Dijelove krme velikih galija pozlačivali su. U razdoblju od 1554. do 1628. godine nekoliko dubrovačkih majstora — slikara i rezbara ukrašavali su državne ratne brodove Dubrovačke Republike.

O toj, u našoj literaturi, još nepoznatoj djelatnosti dubrovačkih likovnih umjetnika, pronašao sam veoma zanimljive podatke u službenim aktima Dubrovačke Republike. Ti su podaci značajni i zanimljivi i za povjesničara našeg pomorstva i za historičara umjetnosti jer bez potpunog poznavanja cjelokupne građe o djelatnosti dubrovačkih likovnih umjetnika neće biti moguće kompleksno obraditi povijest dubrovačke slikarske škole, tim više što je glavnina likovnih ostvarenja izgubljena. Logično je da u jednoj sredini, gdje su slikarstvo i umjetnički zanati bili razvijeni, ukrašavanje brodova nije mnogo zaostajalo za istom djelatnošću drugih mediteranskih pomorskih republika i gradova.

Nema sumnje da je izrada religioznih slika, portreta, ukrašavanje drvenih škrinja i sjedišta, zidno slikanje, minijature, ukrašavanje štitova i grbova, slikanje zavjesa, marama, stolnjaka, barjaka dubrovačkih bratovština, pokrivača za

kravete, zastava za trube, slikanje na kamenu i na staklu bio veoma značajan rad dubrovačkih slikara. Međutim, njihova djelatnost u XVI i u početku XVII vijeka obuhvatala je i ukrašavanje dubrovačkih državnih brodova i slikanje pomorskih zastava i brodskih plamenaca Dubrovačke Republike. Na tom su poslu u razdoblju od 1554. pa do 1628. godine bili angažirani slikari i rezbari: Krile, Petar Ivanov, Šimun, Petar, Petar Božov, Nikola, Luka Venturić — slikari; Bartul Baptista i Kristo Fračeze — rezbari. Najzanimljivija ličnost među slikarima je svakako Petar Ivanov o kojemu ima mnogo objavljenih podataka. Petra je doveo iz Italije dubrovački slikar Mihajlo Hamzić, pa su u početku XVI stoljeća skupa i radili. Kao veoma plodan slikar Petar izrađuje oltarne pale u crkvama. Njegovim radovima ukrašavaju se privatne kuće i Knežev dvor. Radi uljem na platnu, rezbari drvene likove religioznih motiva, ukrašava zlatom itd. Pored toga ovaj poznati majstor 1554. godine bio je zaposlen u slikanju krmenog dijela državnog broda tipa fuste, a također je naslikao lik sv. Vlaha i osvježio zastave za taj brod.

Model dubrovačkog ratnog broda galijice, iz XVII stoljeća

Druga zanimljiva likovna ličnost je u ovim našim razmatranjima dubrovački slikar Krile (Christophanus Nicolai — Crille) koji je svoju likovnu vještinu na jednom prodavao dubrovačkoj državi ukrašavajući joj brodove i slikajući za stave i plamence. Krile je sin Nikole Antunovića iz Stona, a 1529. godine započeo je učiti slikarstvo u Dubrovniku u radionici majstora Petra Ivanova. Godine 1552. ugovara da će naslikati pomorcu i brodovlasniku Tomi Stjepoviću Skočibuhu veliku oltarnu palu. Krile je bio veoma aktivan na ukrašavanju dubrovačkih brodova na kojima je radio u Velikom arsenalu 1566, 1573. i 1574. godine. Naslikao je cijelu krmu državne galije. U toku 1574. godine, od maja do jula, nekoliko puta slikao je zastave, bojadisao je zastavno koplje i pozlačivao je jabučicu zastavnog koplja državne galije. Osim toga utvrdio sam da je za potrebe dubrovačkog Velikog arsenala bojadisao zelenom bojom i sedamnaest fejnjera.

Drugi Stonjanin, Krilin učenik, Luka Venturić bojadisao je 1570. godine crvenom bojom dvije državne ratne fregate i vesla državne »velike barke«.

U 1566. godini neki slikar Petar slikao je krineni i ostale vidljive dijelove jedne državne galije pa su mu zato platili 18 perpera.

U drugoj polovini XVI stoljeća neki slikar Nikola slikao je i bojadisao državnu ratnu fustu i njena vesla, slikar Petar Božov naslikao je lik sv. Vlaha na velikoj zastavi, dok je slikar Šimun (Schimun) naslikao brodsku zastavu i pomorski plamenac. Valjda taj isti slikar Šimun ili možda neki drugi (jer ga izvori bilježe pod imenom Simon) napravio je 1570. godine figuru sv. Vlahu u gipsu za kalup ukrasa na broskim topovima uz cijenu od deset perpera.

U službenim izvorima za 1554. godinu našao sam podatke o drvorezbarima Bartulu Baptisti i Kristu Fraćeze. Bartul je sa svojim naučnikom bio neprekidno zaposlen od 19. augusta do 3. novembra 1554. godine na ukrašavanju krmnog dijela tadašnje nove fuste. Osim rezbarenja izradio je na njoj male drvene stupove. Drugi rezbar bio je Kristo Fraćeze koji je rezbario ukrase na državnoj fusti.

Osim toga, 1608. i 1628. godine, dubrovački slikari (ime-nâ im nijesam mogao pronaći) bili su angažirani na slikanju krmnog dijela velike ratne galije i državnog broda tipa tartane te na slikanju broskog plamenca i pozlačivanju krmnog dijela državne galije.

U svome radu na slikanju, ukrašavanju i bojenju dubrovačkih državnih brodova dubrovački su slikari upotrebljavali ovaj materijal i boje: cinober, minij, zelenu, crnu i crvenu boju i zlatne listice. Osim toga upotrebljavali su ljepilo, terpentinovo i laneno ulje, drvo, bijelo platno uvezeno ponajviše iz Venecije, domaću bijelu rašu za zastave i gips za modele figura.

Dubrovački su slikari određivali kojom će se bojom bojiti i krmenji šator dubrovačkih galijica pa je često bio obojen crvenom bojom.

Galije i galijice Dubrovačke Republike nijesu imale poseban čamac, već su tri-četiri čamca služili svim državnim brodovima, a bili su dodijeljeni admiralu arsenala u Dubrovniku. Slično je bilo i u malostonskom arsenalu.

Kao dopunu donosim i popis opreme nekih tipova ratnih brodova Dubrovačke Republike. Predmeti i oružje predani 1617. godine kapetanu galijice Franu Beli i njegovom brodskom pisaru Marinu Bratutić (nalog su izdali providnici Arsenala i oficiri naoružanja): Četiri brončane pedrijere sa osam maškula; dvije pedrijere sa 4 maškula; sanduk lakog praha (topovskog) u ukupnoj bruto težini od 150 libara; šest svežanja fitilja za pripaljivanje baruta; 50 olovnih kugala (topovskih); 25 kamenih kugala (topovskih); 11 vrećica strugotine (otpaci od željeza) za artiljeriju; 216 libara svilaca u različitim konopima koje je izradio Andrija užar; novo čelo (pleteni konop) od 60 svežanja za vezivanje broda (sidrenje); konop za pravljenje pripone i ostalog konopa jedrilja; ostarak konopa za koloturlike za topove; raznog konopa za podigače i druge svrhe; jedna hajmica; koloturlik za opremu jarbola; 16 žaba za pripone; 34 »štropa« za pripone; dva koluta za podigač krmnog dijela lantine; dva koluta za podigač; »očenaš od jarbola« — loptice za hajmicu (ovaj termin — očenaš od jarbola — uzeo sam prema A. Jalu, koji je zabilježio taj naziv na jednoj šibenskoj trabakuli 1841. godine); kormilo sa závojem; dva sidra; 30 vesala (29 sa

olovom); jedan jarbol sa lantinom; sve klupe i 10 palaca za vesla; 30 jajolikih bačvica za vodu; 10 komada »lisičina« — okova (željeznih) za kažnjenike; dva drvena sića; dvije »bati-kope«; šator.

Iste godine popis jednog dijela predmeta koji su se nazivali u Malom arsenalu na brizi admirala: nova galija od 20 klupa s podom i klupama; galijica od 15 klupa s kormilom, podom, jarbolom, lantinom; tri nova križa za galiju; jedan jarbol za novu galiju; dva sidra bez lopata; četiri komada novih i starih oblica za istezanje broda; dva koloturlike; 6 komada salinaca; dvije ručke za salince; čelo za koloturlik sa tri kola; konop (pleteno čelo) za galijice od 22 klupe; konopi za izvlačenje galije na kraj; dva stara vitla; jedan bakreni kotao za kuhanje pakline; kotao za pripremanje pakline; dvije oštećene kutlače za paklinu. A u 1628. jedan dio inventara izgledao je ovako: malo jedro od fregate; veliki šator za galiju; jedan šator za galijicu od 15 klupa; crveni šator (krmeni) za veliku galiju; krmeni šator (od bijelog platna) za galijicu od 15 klupa; pamučni krmeni šator galijice od 15 klupa; jedro stare »gajete«; 13 vesala fregate »ponentine«, 34 vesla donesena iz Napulja; nedovršena krma galijice od 20 klupa; kaić s jarbolom.

Kapetan Cvito Soklinović, zapovjednik stare obnovljene ormanice (domaći tip ratnog broda) bio je zadužen za ovu opremu: šest novih i šest upotrebljenih vesala koja su označena znakom; jedan jarbol sa križem, pripone, očenašom od jarbola 8 komada; kormilo sa željezom i podom za cijeli brod; jedan konop za brod duljine 60 sežanja; dva konopa od trave; 2 jajolike bačvice za vodu; 2 drvena sića i dvije šešule; 4 stara kormila; trinaest vesala s fregate »ponentine«; jedno s velike barke mletačkog tipa »burchio«; jedno jedro sa stare »gajete«; 34 nova vesla koja su donesena iz Napulja za galijicu; sprava kojom se čisti luka; kotao za kuhanje smole; krma nedovršene galijice od 20 klupa.

Godine 1620. kap. Cvito Soklinović po naređenju providnika arsenala preuzeo je, a Ivan Škaljić (»kaplar« na vratima od Ponte) predao je filjugu koja je dovedena iz Napulja u Dubrovnik za račun Dubrovačke Republike. Filjuga je bila opremljena ovom opremom: podom od krme do pramca i poprijječnicama; 12 vesala; jedra; vreća od nepromočivog platna za jedra; jedan jarbol opskrbljen konopima i koloturima; sidro opskrbljeno konopom; dvije oblice; 5 »štropova«. Ove štropove kao i svu ostalu takelažu i konope u snasti, pa gumine i uopće konope u XV, XVI, XVII i XVIII stoljeću u Dubrovniku su izrađivali posebni majstori užari »konopari«.

Na osnovu iznijetih podataka i drugih arhivskih bilježaka Pomorski muzej Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku (sada Zavod za historijska istraživanja pomorstva južne Dalmacije) dao je izraditi model galijice Dubrovačke Republike XVII stoljeća. Majstorska ruka Iva Pastuovića znalacki je to materijalizirala i oblikovala u krasan muzejski objekt. Model ima ukupnu duljinu 67 cm, najveća mu je širina 12 cm, visina u sredini 5,3 cm, najveća visina krme 10,4 cm, najveća visina pramčane statve 9,6 cm.

Model galijice ima petnaest klupa sa svake strane za veslače. Na krmu je dubrovačka državna zastava, postavljena je i posebna zastava, koja se vijala u prikladnim zgodama, a ukrašena je resama. Galijica nosi i plamenac crvene boje, kakav su vijali dubrovački ratni brodovi.

IZVORI:

- Guardie et armamento IX. Historijski arhiv Dubrovnik.
 Libro della galiotta IX, 1621. HAD.
 Libro delli condanati in galleotta IX, 1617. HAD.
 Libro spese condanati della galleotta IX. HAD.
 Consilium Rogatorum sv: 86, 87, 88, 89, a posebno sv. 137 i 138. HAD.
 Lettere e commissioni di Ponente 160-62/6/23. HAD.

LITERATURA:

- S. Razzi, La storia di Ragusa, Dubrovnik 1903.
 Pantero Pantera, L'Armata Navale, Roma 1614.
 Antoine Furetiere, Dictionnaire universal, Rotterdam 1690.
 Diderot — D'Alambert, Encyclopedie . . . Livourne 1773.
 Ardelio della Bella, Dizionario italiano-latino-illirico, Dubrovnik 1785.

Joachino Stulli, Vocabolario italiano-illirico-latino, Dubrovnik 1810.

G. Boerio, Dizionario del dialetto veneziano, Venezia 1829.

Saverien, Dizionario di Marina, Venezia 1769.

Antonio Jal, Glossaire Nautique, Paris 1848.

J. Luetić, O dubrovačkim brodovima zadnjih decenija XVII stoljeća, zbornik Dubrovačko pomorstvo, Dubrovnik 1952.

J. Luetić, Pomorac i diplomat Vice Bune, Anali Historijskog instituta Jugoslavenske akademije u Dubrovniku, I, 1952.

V. Novak, Učesće dubrovačke flote u španskoj Nepobedivoj armadi, Zgodovinski časopis, Ljubljana 1953. (Kosov zbornik).

J. Luetić, General mora M. Đorđić, Jugoslavenski mornar, Split 1950.

J. Tadić, Građa o slikarskoj školi u Dubrovniku XIII — XVI v, Srpska akademija nauka, Beograd 1952.

J. Luetić, Galijica Dubrovačke Republike, Mornarički glasnik, Split 1959.

J. Luetić, Iz djelatnosti dubrovačkih slikara na brodovima (XVI — XVII), časopis »Mogućnosti«, Split 1959/br. 3.

Bonnefoux, Dictionnaire de marine . . ., Paris 1847.